

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

МУЧКА МИРОСЛАВА ЗІНОВІЇВНА

УДК 82.091:821.112.2+821.161.2

**РЕЦЕПЦІЯ ТВОРЧОСТІ ГАЙНРІХА ФОН КЛЯЙСТА
В ЛІТЕРАТУРНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ ХІХ – ХХ СТОЛІТЬ**

10.01.05 – порівняльне літературознавство

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Тернопіль – 2010

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі світової літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат філологічних наук, доцент

ДЕВДЮК Іванна Василівна,

Прикарпатський національний університет

імені Василя Стефаника,

доцент кафедри світової літератури.

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор

РИХЛО Петро Васильович,

Чернівецький національний університет

імені Юрія Федьковича,

професор кафедри зарубіжної літератури та теорії літератури;

кандидат філологічних наук, доцент

ЧУЛОВСЬКИЙ Богдан Стефанович,

Тернопільський національний педагогічний університет

імені Володимира Гнатюка, доцент кафедри теорії літератури

та порівняльного літературознавства.

Захист відбудеться 9 вересня 2010 року о 10.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 58.053.02 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розіслано 6 серпня 2010 року.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

І. В. Папуша

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Завдяки дослідженням у галузі компаративістики, яка в наш час є важливою складовою науки про літературу, факт національної самобутності та рівноправності вітчизняного письменства в системі європейського не викликає жодних сумнівів чи застережень. Проте й досі залишається чимало забутих імен, які не знайшли повноцінного висвітлення в нашому літературознавстві. Серед них постать німецького письменника Бернда Вільгельма Гайнріха фон Кляйста (1777 – 1811), творчий доробок якого, як і особистість, належать до найбільш складних та оригінальних явищ світової літератури. Всього він написав 8 драм і стільки ж новел, у яких виявив себе не лише як автор надзвичайних сюжетів та драматичних конфліктів, а й як високомайстерний стиліст. Свого часу спадщина неординарного митця слова не здобула серйозного визнання ні серед читачів, ні на сцені, лише часткове розуміння серед колег. Минуло понад століття, поки було осмислено справжнє значення його творів, визнано їх естетичну досконалість порівняно із самоцінністю найбільших геніїв світового мистецтва.

З першої половини ХХ століття зацікавлення німецьким літератором у світі зростає з кожним роком, насамперед – на його Батьківщині. Сучасні німецькі літературознавці виявляють постійний інтерес до “кляйстіани” інших країн, зокрема Польщі, Румунії, Росії та ін., фіксуючи всі видані розвідки. На жаль, у німецькомовній критичній літературі не виявлено жодних даних стосовно сприйняття та розуміння письменника в Україні.

В українській науці про літературу розгляд проблем, що стосуються спадщини Кляйста, розпочинає І. Франко в другій половині ХІХ століття. Цю традицію продовжують уже в перші десятиліття наступного віку М. Євшан, О. Грицай, В. Заїкин, К. Забарилло, пізніше – Р. Пилипчук, О. Хоміцький, Л. Рудницький. Проте не всі статті перевидавались, а деякі й досі знаходяться в рукописах. Прогалину української кляйстіани в роки “радянщини” заповнюють переклади та наукові праці російських літературознавців. Найбільш ґрунтовними вважаються студії М. Бента, О. Дейча, Н. Берковського, О. Карельського та ін., у яких автори, спираючись на авторитетні з позицій матеріалістичної ідеології праці німецьких учених (Ф. Мерінга, Г. Лукача), досліджують різні аспекти творчого доробку Кляйста, зокрема, драматургію, новелістику, естетичні есе, епістолярій тощо. Причому цей процес у Росії триває й досі.

Незважаючи на створення в роки незалежності сприятливих умов для повноцінної рецепції німецького майстра слова в Україні, за останні 20 років у нас видруковано всього три розвідки, авторами яких є Д. Наливайко та Л. Рудницький, проте радикальних змін у процесі входження спадщини письменника в духовний простір українців не відбулося.

На такому тлі стає зрозумілішою **актуальна** потреба глибшого, ніж це робили досі, осмислення творчості Кляйста в координатах зарубіжної літератури, щоб виклад інформації про його художній світ, місце в історії німецької літератури та роль в європейському романтизмі був адекватним або ж

більшою мірою відповідав сучасним здобуткам німецької кляйстіани й новітнім методологічним засадам науки про літературу. Крім того, у межах роботи необхідно дослідити рецепцію постаті, діяльності й творчості цього письменника в Україні, виявити, систематизувати і встановити її особливості, окреслити шляхи подальшого розвитку. Методологічно важливим постає завдання наблизитись до естетичних засад Г. фон Кляйста, простежуючи колізію між його духовним досвідом й інтерпретаційними концепціями читачів, критиків та істориків літератури, зокрема компаративістів.

Виходячи з цього, слід вирішити питання не лише, коли і хто з українців публічно згадував художника слова, перекладав його твори, до якого літературного напрямку зараховував чи як трактував його творчість (романтик, реаліст і т. д.), а передусім осмислити мотиви вибору окремих творів німецького автора, а також критерії їх оцінки. Зауваження щодо вражаючої непропорційності в кількості перекладів з Г. фон Кляйста російською та українськими мовами вимагає осягнення характеру та динаміки історико-літературних інтерпретацій (коментарі та передмови до публікацій, довідкові відомості в енциклопедіях, розділи в підручниках з історії зарубіжної літератури тощо) в Росії та Україні. При цьому помітною є розбіжність між українськими та російськими інтерпретаціями, що засвідчує опозиційність порівняльно-типологічних оцінок.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що в ній уперше досліджується рецепція творчої спадщини Г. фон Кляйста в літературному процесі України, при цьому зіставляються схожі і розбіжні ідейно-естетичні явища. Вперше представлений аналіз художнього світу німецького письменника з точки зору методологій та концепцій, які відповідають його світогляду. У роботі вперше вводяться в обіг невідомі та маловідомі критичні дослідження творчої спадщини митця (В. Заїкіна, О. Грицає, Р. Пилипчука), архівні матеріали (І. Франка, К. Забаріла), а також переклади, які до цього часу з різних причин залишалися не знаними (новели: “Наречена із Сан-Домінго” О. Пашука (орієнтовно 1910 р.); “Маркіза фон О...”, “Землетрус у Чилі”, “Заручення в Сан-Домінго”, “Найда” (1930 р.) або ж не були опубліковані (уривок комедії “Розбитий глечик” (1884 р.), оповідання “Міхаель Кольгаас” (без автора та дати написання)), тому не стали об’єктом належної наукової уваги. Вперше проводиться цілісний аналіз та встановлення художньо-естетичної цінності всіх україномовних перекладів доробку німецького художника слова.

Об’єктом дослідження є літературна спадщина Г. фон Кляйста, зокрема драми (“Роберт Гіскард”, “Розбитий глечик” та ін.), новели (“Землетрус у Чилі”, “Міхаель Кольгаас”, “Маркіза фон О...”, та ін.), теоретичні праці (“Про поступове витворення думок при мовленні”, “Про театр маріонеток” та ін.), листування; порівнюються наявні переклади російською та українською мовами, а також літературно-критичні дослідження німецьких, українських, російських науковців, присвячені німецькому письменникові.

Предмет дослідження – форми та вияви рецепції спадщини Г. фон Кляйста в українському

літературному процесі XIX – XX ст.

Теоретико-методологічною основою роботи є основні засади вітчизняної та зарубіжної теорії порівняльного літературознавства, а також перекладознавства, зокрема праці М. Бента, Н. Берковського, В. Будного, О. Веретюк, Г. Гачечіладзе, Р. Голода, О. Грицяя, Р. Гром'яка, І. Девдюк, О. Дейча, Д. Дюришина, М. Євшана, В. Жирмунського, Р. Зорівчак, В. Ізера, М. Ільницького, І. Козлика, В. Коптілова, З. Лановик, М. Лановик, В. Матвіїшина, Д. Наливайка, М. Наєнка, М. Новикової, І. Папуші, Л. Рудницького, М. Рильського, П. Рихла, О. Червінської, Б. Чуловського, В. Фащенко, І. Франка, С. Хороба, Р. Г. Яусса та ін.

У процесі дослідження використано різні методи. Світоглядна та естетична концепція Г. фон Кляйста та його місце в німецькій літературі розглядаються засобами біографічного, порівняльно-історичного, контактено-генетичного методів. Для означення української рецепції використано порівняльно-історичний та типологічний методи. Під час аналізу українських перекладів творів прозаїка використано структурно-семіотичний метод, а історико-літературну функцію інтерпретацій як вияву міжлітературної комунікації було з'ясовано за допомогою історико-функціонального методу.

Мета дисертації – охарактеризувати закономірності розвитку літературної рецепції творчості Гайнріха фон Кляйста, зумовлену іманентними особливостями художнього світу письменника та основними концептами сучасності крізь призму соціокультурної ситуації в Україні.

Ставимо перед собою наступні **завдання**:

- систематизувати чинники формування духовного світу та естетичних поглядів Кляйста, виражених у його епістолярії та теоретичних працях;
- окреслити основні тенденції сприймання Г. фон Кляйста в Німеччині в контексті літературного розвитку країни та виявити характер естетичної спорідненості творчості Г. фон Кляйста з літературними школами XIX – XX ст.;
- простежити динаміку та наповнення літературної рецепції творів Г. фон Кляйста в середовищі національно-духовних і культурних процесів України та дати їй історико-літературну оцінку;
- зіставити інтерпретаційні стратегії істориків літератури в Україні та в Росії, виявити відповідності та відмінності;
- проаналізувати україномовні версії новел Г. фон Кляйста, визначити мотиви вибору творів для перекладів українськими авторами XIX – XX ст., встановити їх культурно-історичне значення (переклади І. Франка “Розбитий дзбан” (1884 р.), “Маркіза О...” (1903 р.), О. Пашука “Наречена із Сан Домінго” (1910 р.), невідомого автора “Михайло Кольгаас” (без дати написання, зберігається у фонді І. Франка), а також новели, автори яких зашифровані під криптонімами О.П. і М. Г. (Харків-Одеса, 1930 р.).

Практичне значення. Результати дослідження сприятимуть осмисленню творчості Г. фон

Кляйста в літературному процесі України XIX – XX століть. Матеріали дисертації можна використати під час вивчення курсів історії української та зарубіжної літератур, курсу теорії і практики художнього перекладу, при розробці спецкурсів з рецептивної поетики та компаративістики.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація “Рецепція творчості Гайнріха фон Кляйста в українському літературному процесі XIX – XX століть” виконана в рамках науково-дослідної теми “Літературний процес та творча індивідуальність письменника: компаративний аспект” кафедри світової літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника. Тема схвалена на засіданні бюро Наукової ради НАН України (протокол № 130 від 05.06.2008).

Апробація результатів дослідження. Основні положення роботи викладені у 5 доповідях на наукових конференціях різних рівнів: Міжнародній конференції “Актуальні проблеми історичної та теоретичної поетики” (Кам’янець-Подільський, 2006), Міжнародній науковій конференції “Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті” (Луцьк, 2007), Всеукраїнській науковій конференції молодих учених філологів “Semper Tiro”. До 150-річчя від дня народження Івана Франка (Львів, 2006), Всеукраїнській науковій конференції “Актуальні проблеми сучасної компаративістики” (Бердянськ, 2007), Регіональній науковій конференції “Творчість М. В. Гоголя в контексті світової культури” (Івано-Франківськ, 2009), щорічних наукових конференціях викладачів та аспірантів Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника (2007, 2008).

Публікації. Основні положення дисертаційного дослідження викладені в шести публікаціях, які видані у фахових виданнях, ліцензованих ВАК України (всі одноосібні).

Обсяг і структура роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 199 сторінок машинопису. Основний текст – 175 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність і наукову новизну роботи, відзначено зв'язок дослідження з науковою проблематикою установи, у якій виконано роботу, сформульовано мету літературознавчої праці, її предмет, теоретико-методологічну основу, окреслено теоретичну і практичну вартість одержаних результатів, форми їх апробації, а також структуру та обсяг роботи.

У **першому розділі** “Г. фон Кляйст та його місце в німецькій літературі XIX – XX ст.” проаналізовано передумови рецепції Г. фон Кляйста в Німеччині, які визначали відбір творів для перекладів та інтерпретації в літературному процесі України XIX – XX ст.

У підрозділі **1.1.** “Світоглядна та естетична концепція Г. фон Кляйста у світлі листування і

теоретичних праць митця” розглянуто особливості художнього світогляду Г. фон Кляйста, репрезентовані ним у теоретичних працях та епістолярії. Увагу звернено на складний шлях становлення Г. фон Кляйста як письменника, визначені філософсько-естетичні джерела, які формували його творче кредо. Висловлювання художника слова про суть і завдання літератури допомагали виявити знакові етапи його еволюції від просвітницького оптимізму, віри в науку та освіту до усвідомлення відносності всього суцього та визнання смерті як переходу в світ досконалості та гармонії. Така концепція, доволі типова для романтиків, усе ж не призвела до широкого використання елементів містики та фантастики. Навпаки, стиль німецького майстра пера, хоча і складний, відзначається об’єктивністю, ясністю та прозорістю викладу.

У підрозділі **1.2. “Рецепція творчого доробку Г. фон Кляйста в німецькій літературі”** простежено сприйняття спадщини Г. фон Кляйста німецьким літературознавством та розглянуто його в розвитку: відзначаються найбільш активні періоди вивчення доробку німецького письменника, дається оцінка тим періодам, упродовж яких його творчість замовчувалася; визначаються актуальні проблеми, які лягли в основу досліджень, виявлено їхню співвіднесеність з естетичною природою творчості німецького художника слова.

У підрозділі підкреслено, що неординарність Кляйста як особистості і митця знаходить досить суперечливу інтерпретацію в різні часи історико-культурного розвитку Німеччини залежно від світоглядних та естетичних зумовленостей того чи іншого періоду. Стримана й позбавлена глибини оцінка сучасників письменника переходить у певне ігнорування його доробку й найближчими поколіннями. Ситуація змінюється з поширенням у Німеччині на початку ХХ століття модернізму, зокрема неоромантизму та експресіонізму, в центрі яких – людина, її переживання, неповторність її внутрішнього світу – ідеї, що перегукуються з концепцією людини в романтизмі. Один за одним видаються твори письменника, про нього пишуть статті, йому присвячують монографії, ставлять у театрах п’єси, роблять соціологічні опитування. Частково перерваний передвоєнним та воєнним станом цей процес не припиняється до наших днів. Найбільш ґрунтовними вважаються роботи В. Герцога “Гайнріх фон Кляйст. Його життя та творчість” (1911 р.), А. Цвайга “Лессінг, Кляйст, Бюхнер. Три спроби” (1923 р.), С. Цвайга “Боротьба з демоном” (1925 р.), Т. Манна “Гайнріх фон Кляйст та його повісті” (1954 р.) та численні дослідження сучасних кляйстезнавців – Г. Зембнера, П. Гольдаммера та інших, у яких представлено під кутом зору новітніх літературознавчих теорій художній світ Г. фон Кляйста.

Другий розділ “Особливості та передумови рецепції творчості Г. фон Кляйста в українській літературі” присвячений рецепції творчості митця в українському літературному процесі ХІХ – ХХІ ст., простежено її еволюцію, відзначено сприятливі періоди, встановлено причини замовчування.

У підрозділі **2.1. “Іван Франко – першовідкривач Г. фон Кляйста в Україні”** досліджено

проблему критичної рецепції І. Франком творчості Кляйста, підкреслено мотиви звернення вченого до спадщини німецького письменника, проаналізовано зміст, характер та основні аспекти висловлених ним критичних зауваг, відзначено роль у розвитку української кляйстіани.

Всього у 50-томному зібранні творів та наукових праць І. Франка виявлено 14 згадок про Кляйста, причому всі мають позитивний характер. Статті написані у період 1893 – 1899 рр. – задовго до того, як ним зацікавились земляки. Передмова І. Франка до перекладеної ним новели «Маркіза фон О...» стала першою ґрунтовною критичною працею української кляйстіани, у якій літературознавець окреслив коло проблем для майбутніх досліджень у цій царині, відзначив Кляйстовий хист уміло малювати “характери без характеристики”, тільки через дії та вчинки персонажів, оцінив стиль автора як оригінальний і незвичний. У драмах та прозі німця підкреслив інтенсивність почуття і напруженість драматичної дії – риси, які притаманні й українському художникові слова.

Критичні напрацювання І. Франка як фундатора наукової рецепції творчості німецького митця у вітчизняному літературознавстві відзначаються об’єктивністю, проникливістю та новизною. Спонуками звернення українського вченого до спадщини німця були передусім особиста симпатія до нього, захоплення літературною манерою, способом моделювання дійсності, а також виявлене співчуття з приводу трагічної долі та нереалізованості планів. Глибшому ознайомленню критика з доробком Г. фон Кляйста сприяли також ґрунтовні знання німецької мови, що дозволило читати твори в оригіналі, підштовхнуло до роботи над перекладами. Така установка вченого створювала сприятливі умови для повноцінної рецепції його спадщини в Україні у ХХ столітті.

У підрозділі **2. 2. “Творчість Гайнріха фон Кляйста в українській критичній думці перших десятиліть ХХ століття”** подано українську кляйстіану; проаналізовано чинники, які спонукали дослідників звернутися до спадщини Г. фон Кляйста; у науковий вжиток вводяться маловідомі дослідження, визначено їх основні концепції та місце в розвитку вітчизняної кляйстіани.

Першим, хто після І. Франка зацікавився Г. фон Кляйстом, став український перекладач та громадський діяч, співторець першої частини Франкової “Універсальної бібліотеки” (1909 – 1912 рр.) Онуфрій Пашук (1881 – не раніше 1914). У його виконанні наприкінці першого десятиліття (орієнтовно в 1910 році) у Львові окремим виданням вийшла україномовна версія новели Г. фон Кляйста “Заручини у Сан-Домінго” із назвою “Наречена із Сан-Домінго” (опублікована накладом “Універсальної бібліотеки”). У передмові до видання перекладач подав своє розуміння особистості Кляйста, його творчого генія, висловив, як і І. Франко, захоплення силою таланту німецького майстра слова, його незвичайним стилем, назвавши літератора унікальним у німецькому письменстві.

Епохальним роком вітчизняної кляйстіани означено 1912 рік, коли у Львівському науковому віснику з нагоди 100-літньої річниці з дня смерті Г. фон Кляйста вийшла велика за обсягом стаття

видатного українського критика, культурного діяча М. Євшана “Генріх фон Кляйст і німецька література”, яка за своєю глибиною та колом порушених проблем охарактеризована як видатне явище не лише української, а й європейської кляйстіани. Звернення до неї М. Євшана свідчило, з одного боку, про глибоку обізнаність українського вченого з європейським літературним процесом, з іншого – про його велике бажання ввести в цей процес українську літературу.

У підрозділі розглянуто чинники, які вплинули на вибір об’єкта дослідження М. Євшана, зокрема суголосність епох (романтизм і модернізм), унікальність Кляйста як письменника та особистості, яскраво виражений трагізм його долі, наявний громадянський пафос, неоднозначність рецепції. Розвиваючи ідеї І. Франка та спираючись на працю німецького критика В. Герцога, він підсумував рецептивний досвід кляйстіани на початку ХХ століття, запропонував власні концепції, заклав засадничі основи нових підходів до вивчення творчості Кляйста не лише в українській, а й у європейській літературі. Як представник нового покоління критиків, послідовник “філософії серця”, літературознавець розглянув доробок драматурга й новеліста невіддільно від його життя, виокремлюючи “життєвий фаталізм” як домінуючу образного світу Кляйста. М. Євшан відзначив високий художній рівень його творів та неординарність індивідуального стилю. Окрім того, у досвіді критика сьогодні зауважено чимало пунктів програми дослідження важливої проблеми – сприйняття, оцінки й переосмислення творчості письменника, котрого свого часу не прийняли земляки, а також наступні покоління критиків та істориків літератури.

Наступним після М. Євшана виявлено дослідження видавця, історика та літературного критика В’ячеслава Заїкіна під промовистим заголовком “Співець національної боротьби (Герман Кляйст і його драма “Hermannschlacht”)", яке було опубліковане в медичному журналі “Життя і знання” (1927 р.) з нагоди 150-літнього ювілею німецького письменника. Ідея національного визволення будь-якою ціною, яка пронизує всю драму “Битва Германа”, ймовірно, і спонукала вченого до дослідження спадщини Г. фон Кляйста, підтвердженням чого стали свідчення критика, що саме ця п’єса ще зі студентських років була його улюбленим твором, причому він читав її в оригіналі.

Об’єктом подальшого аналізу постає опублікована стаття колишнього молодомузівця Остапа Грицяя, за духом дуже близька до попередньої. Завдання О. Грицяя – ознайомити українського читача з вершинами світового письменства. Власне, це і стало головною передумовою написання статті “Гайнріх Кляйст. [Життя і творчість]” з нагоди 150-річного ювілею з дня народження німецького художника слова (опублікована у Львівському науковому віснику 1928 року). Розвідка написана в яскраво виявленому емоційному стилі, що нагадує на аналогії з працею С. Цвайга “Боротьба з демоном” (1925 р.), наскрізним мотивом якої є визнання внутрішнього демону митця як головного чинника його самознищення. Гіпотетично праця австрійського літературознавця могла стати поштовхом для критичної рецепції життєвого та творчого шляху Г. фон Кляйста О. Грицяєм,

оскільки обидва використовують насамперед психологічний метод аналізу, проте прямі покликання на С. Цвайга і згадки про нього у дослідженні українського автора відсутні.

Знаковим етапом української кляйстіани окреслено 1930 рік, коли українською мовою вийшла книжечка “Г. Кляйст. Оповідання”, з німецької переклали О. П. і М. Г., за редакцією М. Гільова і В. Державина (видано Харків - Одеса). У полі зору наукового аналізу передмова українського літературознавця, мовознавця, орієнталіста й перекладача В. Державина (1899 – 1964 рр.), у якій автор подав ґрунтовну характеристику жанрово-композиційних та мовних особливостей представлених у виданні новел, відзначаючи стислість викладу, відсутність стилістичних прикрас, раціональний підхід до трактування трагічних сюжетів, зосередженість художньої уваги на певній емоційній ситуації. Цінність поданої у виданні розвідки в тому, що вперше німецький романтик постав як неперевершений майстер новели, новатор форми та змісту.

У зв'язку зі сталінськими репресіями період 30 – 40-х років в українській літературі охарактеризований як несприятливий для поширення новітніх віянь й тенденцій. Ні життя Кляйста, ні його світогляд не відповідали запитам соцреалізму, особливо під кутом зору проблем духовної та національної свободи особистості.

Впродовж 30 – 40-х років не видано жодної статті, не кажучи про переклади чи постановки п'єс. Проте, як виявилось, були вчені, які вели ґрунтовні дослідження в цьому напрямку. З-поміж них український літературознавець, перекладач та педагог Клим Степанович Забарилло (1898 – 1976). Архівні матеріали К. С. Забарилли з історії зарубіжної літератури досі зберігаються в рукописах у Львівській національній бібліотеці імені В. Стефаника. Дослідження з німецької літератури становлять 27 позицій. Для нашої роботи науковий інтерес викликають передусім студії “Німецький романтизм” та “Гайнріх фон Кляйст”.

У контексті суспільного та літературного життя Німеччини вчений здійснює загальний огляд творчого доробку Кляйста, торкається світобачення й естетичних поглядів письменника, визначає їхні чинники. Літературознавчий аналіз дослідження К. Забарилли засвідчив, що воно загалом написано в традиційній формі. Така стаття цілком вписувалася в канони тогочасного літературознавства. І якщо б вона була опублікована, то значно б випереджала російськомовні повоєнні дослідження, стала б важливим україномовним джерелом ознайомлення зі спадщиною німецького письменника.

Огляд української кляйстіани першої половини ХХ століття підвів до конкретних узагальнень. Праці відрізняються колом порушених проблем, способом викладу, проте для всіх характерний оригінальний погляд на творчість Г. фон Кляйста та симпатія до нього як особистості. Усі студії, за винятком розвідки В. Державина, були видані в Галичині (Львів), яка на той час перебувала під польським домінуванням і мала більше свободи для вираження самотніх ідей та концепцій. В умовах національної невизначеності України науковці знаходили ідеї, суголосні з власними, саме з

цих позицій радянська критика радше за все ігнорувала їхні праці. Та й за роки незалежності, за винятком статті М. Євшана, вказані дослідження, як і їхні автори, так і не стали науковим здобутком. Під кутом зору сучасних вимірів відзначено об'єктивність та адекватність підходу літературознавців до критичного аналізу художньої спадщини німецького романтика, що відповідає творчій сутності самого Кляйста, не позначений жодними ідеологічними нормативами.

Простежуючи **“Основні віхи освоєння творчості Г. фон Кляйста в радянському літературознавстві”** (підрозділ 2.3.), досліджено критичні праці російських літературознавців, концепції яких стали вагомими і визначальними в естетичному просторі України. У цьому контексті дається оцінка україномовним виданням, відзначається їхня національна своєрідність та новаторський підхід.

У повоєнний період програма розвитку літературознавства, визначена ідеологічними орієнтирами 30-х років та підкріплена перемогою СРСР у Другій світовій війні, стала всезагальною нормою, надовго відтіснивши новітні віяння. Під заборону потрапляли митці з яскраво вираженим національним мисленням, у радянських літературознавчих виданнях заборонялось згадувати представників “розстріляного відродження”. Уникали також імен тих світових авторів, які не відповідали канонам соціалістичної ідеології.

Наведені явища наклали негативний відбиток на процес рецепції творчості багатьох європейських митців, зокрема й Гайнріха фон Кляйста, яскравих ознак засвоєння спадщини котрого в українському літературному процесі окресленого періоду не виявлено. Ця лакуна успішно заповнювалася російськими радянськими вченими, яким була надана більша свобода у виборі об'єкта й тематики дослідження. Статті Н. Берковського, Р. Самаріна, О. Дейча, О. Карельського, М. Бента стали не лише основним джерелом знайомства зі спадщиною німецького письменника, а й критерієм її оцінки.

У радянському літературознавстві в рамках суворої історико-матеріалістичної догматики утворилася, особливо в літературно-історичних дослідженнях, певна схема інтерпретації життя й творчості Г. фон Кляйста, котрого розглядають як чужу особу в романтизмі. До цього напряму митця зараховують здебільшого тому, що він не зумів подолати суперечностей, які виникали з його реакційної політичної позиції й суспільними переломами того часу. Структура особистості романтика розцінюється крізь призму паталогічних нахилів. Одночасно його вважають найвидатнішим німецьким драматургом.

Після “хрущовської відлиги” кількість нових критичних розвідок та російськомовних варіантів творів німецького романтика помітно збільшилась. Що ж до українського літературознавства, то в повоєнний період навіть у довідкових виданнях детальна інформація про нього або була відсутня, або подана дуже коротко.

Першим зверненням до спадщини митця в Радянській Україні виявлено статтю українського

мистецтвознавця Р. Пилипчука “Іскри могутнього таланту” (опублікована в “Літературній газеті” 1 грудня 1961 року з нагоди 150-річчя з дня смерті письменника). Її актуальність визначається тим, що автор уперше за багато років розглянув творчість Кляйста і його рецепцію з позиції українського, а не російського літературознавства, виокремивши, наскільки це тоді було можливим, проблеми вітчизняної кляйстіани, враховуючи критичне засвоєння і переклади.

Важливим у процесі засвоєння художнього світу Г. фон Кляйста в дисертації названо 60-ті роки, коли з'являються перші україномовні розвідки компаративного характеру, зокрема монографія І. Журавської “Іван Франко і зарубіжні літератури” (1961 р.) та розвідка О. Хоміцького “Генріх Кляйст в оцінці І. Франка” (1963 р.), у яких творчість німецького письменника розглянута в контексті Франкових зацікавлень іншомовними літературами. Видання монографії І. Журавської стало знаковою подією не лише української кляйстіани, а передусім вітчизняної компаративістики, яка в радянський період як наука була офіційно засуджена.

Розвідка О. Хоміцького “Генріх Кляйст в оцінці І. Франка”, видана у Львові з нагоди 150-річчя смерті Кляйста, розглядається як перша і єдина студія в Україні, присвячена проблемі Франкової оцінки творчого доробку Г. фон Кляйста. Автор подав коротку біографічну довідку про німецького художника слова, розглянув особливості критичної рецепції І. Франком та здійснив аналіз його перекладу новели “Маркіза фон О...”.

Українська кляйстіана в дослідженні доповнюється аналізом напрацювань літературознавців діаспори – вчених українського вигнання, які насамперед були націлені на розбудову національної духовності, що йшло врозрід із літературним процесом в УРСР. Серед діаспорної кляйстіани цього періоду виокремлено праці Л. Рудницького, у яких вказана проблема представлена найповніше. У дослідженні “Іван Франко і німецька література” (Мюнхен, 1974) літературознавець розглядає стиль Г. фон Кляйста та здійснює аналіз Франкового перекладу новели “Маркіза фон О...”, спираючись здебільшого на німецькомовні дослідження (Т. Манна, Г. Гольца, Л. Фюербача), літературно-критичну спадщину І. Франка, а також теоретичні праці самого Кляйста (“Про поступове витворення думок при мовленні”).

У висновках до підрозділу відзначено заслуги українських радянських літературознавців, котрі вперше вдалися до розгляду рецепції спадщини Кляйста І. Франком у контексті розвитку вітчизняного літературознавства як єдиного процесу, при цьому не оминаючи увагою напрацювань російської та німецької кляйстіани (до прикладу, А. Луначарського, К. Льюйтнера, Ф. Серваеса, П. Реймана). Відсутність у них згадок про видання перших десятиліть ХХ століття пояснюється, з одного боку, недоступністю розвідок, з іншого – неблагонадійною репутацією імен авторів (М. Євшан, В. Заїкин, О. Грицай), які були скомпрометовані в очах партokratичного керівництва.

У підрозділі **2.4 “Сучасний етап розвитку української кляйстіани”** окреслюється горизонт сучасної української кляйстіани, визначаються перспективи розвитку.

Першим серйозним репрезентаційним виданням Г. фон Кляйста на теренах незалежної України є дослідження Д. Наливайка “Генріх фон Кляйст”, що вміщене в академічному виданні “Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму” (1997 р.) та згодом надруковане в авторитетному науковому літературознавчому журналі “Вікно в світ” (№ 1(4) 1999 р.). Вчений подає основні віхи життя Кляйста, торкається проблем рецепції його творчого доробку на Батьківщині, розглядає світоглядне становлення драматурга і прозаїка як творчої особистості, відзначає переломний вплив філософії Канта на нього, здійснює детальний аналіз творів. Важливо, що автор підкріплює свої висловлювання цитатами з листування Кляйста до сестри Ульріки та нареченої Вільгеміни (зокрема, відомий лист про зелені окуляри), думками радянських літературознавців (В. Жирмунського, Н. Берковського), хоча досить часто вступає у відкриту полеміку з ними.

Процес національного відродження початку ХХІ століття сприяв появі в українському культурному просторі досі невідомих чи несправедливо забутих з ідеологічних міркувань імен. У річищі проблеми дослідження актуальним постає виданий у 1998 році збірник наукових праць М. Євшана “Критика. Літературознавство. Естетика”, у якому подано літературно-критичний спадок українського вченого. Поруч із розвідками, присвяченими С. Ботічеллі, Ж.-Ж. Руссо, Г. Гауптману, Б. Келлерману та іншим, тут вміщено статтю про Г. фон Кляйста, що була написана 1912 року і жодного разу не перевидавалась. Модерністський підхід М. Євшана розцінено як такий, що допомагає глибшому осмисленню спадщини німецького письменника в Україні. Републікація статті про Гайнріха фон Кляйста – свідчення актуальності постаті німецького автора на сучасному етапі розвитку українського літературознавства.

Повним та об’єктивним названо огляд творчості митця в енциклопедичному довіднику “Зарубіжні письменники” за редакцією Н. Михальської та Б. Щавурського (Тернопіль, 2005 р.), за основу якого взято статтю російської дослідниці Л. Дудової. На біографічному тлі проаналізовано світоглядні позиції німецького письменника; досліджено вплив філософії Руссо та Канта на його естетичні погляди; простежено актуальність творчих ідей Кляйста в німецькій та світовій літературах; розглянуто дилему “Тете – Кляйст” та інше. Окрім того, у розвідку включено уривок з драми “Принц Фрідріх Гомбурзький”, переклад якого здійснив Б. Щавурський (раніше не публікувався).

Резонансною на початку ХХІ століття охарактеризовано книгу за редакцією Л. Рудницького та О. Фешовця “Мислителі німецького романтизму”, яка є першою україномовною спробою загального охоплення німецького романтизму (2003 р.). У збірнику, зокрема, подано життєвий та творчий шлях Гайнріха фон Кляйста, переклад есе “Про театр маріонеток” та уривки з 4 листів (від 5 лютого 1801 року; від 22 березня 1801 року – роздуми митця після знайомства з працями І. Канта; від 1 лютого 1802 року; від 21 листопада 1811 року із заголовком “На світанку моєї смерті”), що створює умови для поглибленого розуміння світогляду німецького романтика.

У різних літературно-критичних виданнях представлено дослідження українських літературознавців з діаспори. Так, 2007 року вийшла стаття Л. Рудницького “Іван Франко і Гайнріх фон Кляйста: до початків української кляйстіани” у збірнику наукових праць з нагоди 70-річчя професора Р. Гром’яка “Теорія літератури. Компаративістика. Україністика”. Студія вперше досліджує унікальний стиль Кляйста з позицій його статті “Про поступове витворення думок при мовленні”.

Таким чином, за роки незалежності в українській кляйстіані очевидні якісні зрушення, які спрямовані на об’єктивне та неупереджене висвітлення спадщини письменника. Однак кількісно досліджень не так багато з огляду на особливе місце, яке він займає в європейському письменстві. Українські літературознавці поки що у боргу як перед Кляйстом, так і перед сподвижниками вітчизняної культури перших десятиліть ХХ століття, набутки яких залишаються на сьогодні в цій царині найбільш вагомими.

У **третьому розділі “Художній світ Г. фон Кляйста в українських перекладах”** розглянуто виявлені дисертантом українськомовні інтерпретації творів німецького письменника крізь призму вираження специфіки його художнього світу.

У підрозділі **3.1. “Українські переклади творів Кляйста Франкового періоду”** проаналізовано українськомовні версії творів німецького митця, здійснено спробу встановити їх художню цінність та вплив на розвиток української кляйстіани.

Початок вітчизняної перекладної кляйстіани пов’язаний з іменем І. Франка, який 1903 року знайомить українську громадськість з одним із найбільш майстерних творів Кляйста – новелою “Маркіза фон О...” із назвою “Маркіза О...”. Важливим мотивом звернення до прози не надто відомого автора є бажанням українського майстра слова випробувати можливості рідної мови, адже стиль Кляйста належить до найбільш складних і довершених. Окрім того, у перекладацькій спадщині вченого втілювалася концепція мистецького перекладу як важливого чинника взаємозбагачення культур.

Передмова І. Франка до перекладу розцінена як суттєвий вклад у вітчизняну науку про переклад, з іншого боку, дає виразне уявлення про підхід та принципи автора. Ставлячи завдання передати стиль і спосіб висловлювання автора так, щоб він був схожим до оригіналу, він зізнається, що воно виявилось нелегким, тому свідомо йде на певні зміни. У цілому, вдаючись до різних прийомів та засобів, Франко адекватно передає смислове наповнення новели “Маркіза фон О...”, щоб зберегти її художню своєрідність.

Наступним кроком Франкової перекладної кляйстіани є переробка комедії німецького романтика “Розбитий глечик” із назвою “Розбитий дзбан” (1884 р.) для театру “Руської бесіди”, постановка якої відбулася на Львівській сцені 1905 року. На сьогодні виявлено лише роль головного персонажа комедії Данка, причому в рукописному варіанті (зберігається у фонді театру “Руської

бесіди”, ЦІА м. Львова). Відзначено, що це єдиний драматичний твір Г. фон Кляйста, перекладений українською, який, на жаль, залишився неопублікованим. Російською мовою комедія вперше вийшла друком аж 1923 року у другому томі “Збірника творів” Кляйста (згідно з виданням “Г. фон Кляйст. Бібліографічний покажчик”, 1991 р.).

Порівняльний аналіз переробки п’єси з “Маркізою фон О...” засвідчує, що вона наповнена іншим стильовим колоритом, їй властиві зміна епох, місцевості, імен персонажів тощо, які дещо позбавляють переклад національної специфіки першотвору. Висловлювання сучасного теоретика перекладу В. Коптілова, що будь-який твір, “якою б мовою не втілювався його зміст і форма, у перекладі він неодмінно несе на собі відбиток індивідуальності перекладача – його темпераменту, його інтересів, рівня його письменницької майстерності”, підводить до узагальнення, що переробка відзначається передусім авторською самобутністю і яскраво вираженим національним колоритом. Незважаючи на зміни, які вніс І. Франко в комедію “Розбитий глечик”, ним уперше створені умови для кращого сприйняття п’єси на сцені українського театру.

У рамках проблеми підрозділу здійснено аналіз перекладу історичного оповідання Г. фон Кляйста “Міхаель Кольгаас”, рукопис якого (110 аркушів) зберігається у фонді Франка (відділ рукописів Інституту літератури НАН України, м. Київ). Він не містить прізвища автора, автографа, дати написання, супроводжувального листа, тому визначити, коли і хто його здійснив, не вдалося. Дисертант не виключає, що робота була виконана самим І. Франком, але рукопис переписувався іншою людиною, оскільки почерк Франка й автора рукопису не збігаються. Стиль також не відповідає Франковому. Переклад міг бути переданий І. Франку для перегляду, а відтак друку. Мова, стиль та орфографія української версії засвідчують, що її здійснено наприкінці ХІХ – початку ХХ століття в Галичині. Переклад, ймовірно, виконано з оригіналу, оскільки російського чи польського варіантів на той час ще не було (перший російськомовний варіант оповідання “Міхаель Кольгаас” вийшов друком 1916 року), проте в них і не було потреби, адже в Галичині німецька мова функціонувала паралельно з українською. Загалом, навіть за сучасними мірками, переклад здійснено на досить високому рівні, нічим не поступаючись Франковій версії “Маркізи О...”. Його видання свого часу стало б важливим джерелом ознайомлення українців зі спадщиною німецького письменника. Через цензурні бар’єри, можливо, проблеми фінансового характеру, переклад досі зберігається в рукописі.

Естафета перекладної кляйстіани після І. Франка була підхоплена співвидавцем Франкової Універсальної бібліотеки О. Пашуком. У 1910 році (м. Львів) він здійснив інтерпретацію новели “Заручення у Сан-Домінго” (із назвою “Наречена із Сан-Домінго”), яка, хоча і містить велику кількість архаїзмів та діалектних форм, є першою спробою відтворення новели українською мовою. Порівняння перших перекладів новел Кляйста з оригіналами доводить, що вони виконані на належному художньому рівні, засобами живої розмовної мови. Своєю перекладацькою діяльністю

українські письменники, насамперед І. Франко, заклали фундамент вітчизняної кляйстіани, визначили її труднощі, окреслили цілі та завдання для наступних поколінь українських перекладачів. Причому їх почин порівняно з кляйстіаною інших країн виявився досить вагомим, створював усі умови для подальшого повноцінного процесу перекладної рецепції спадщини німецького письменника в Україні.

У підрозділі 3.2. “Радянська та пострадянська перекладна кляйстіана в Україні” окреслено основні тенденції сприймання доробку Кляйста в радянський та пострадянський період; проаналізовано країномовні версії новел митця 1930 року.

Ріст популярності Г. фон Кляйста в Німеччині на початку ХХ століття, а також починання І. Франка, О. Пашука, М. Євшана у справі популяризації творчості письменника в Україні дають підстави стверджувати, що у 20-і роки склалися сприятливі умови для розвитку української перекладної кляйстіани. Проте, як не парадоксально, за цей час не було перекладено жодного твору Кляйста. Ні в офіційних виданнях, ні в архівних документах не виявлено якихось згадок про цього художника слова. Натомість російською на 1930 рік опубліковано цілу низку його творів, зокрема “Міхаель Кольгаас та інші новели” (1916 р.), драми “Сімейство Шпроффенштайн”, уривок трагедії “Роберт Гіскард, герцог Норманський”, комедії “Амфітріон” та “Розбитий глечик”, трагедія “Пентесілея”, а також “Кетхен із Гайльбронна” (увійшли до двотомного збірника творів Кляйста 1923 року). Причому вказані твори, окрім “Розбитого глечика”, і досі не перекладені українською. Увага до спадщини німця в цей період помітна і в Польщі. Так, тут здійснено два переклади новели “Свята Цецилія” (1922, 1929 рр.), вдруге перекладено “Землетрус у Чилі” та “Про театр маріонеток” (обидві 1924 р.). У 30-ті роки у світ виходять і драматичні твори Кляйста, зокрема “Пентесілея” (1938 р.), фрагмент “Роберта Гіскара” (1933 р.), “Гомбург” (1936 р.).

Українська перекладна кляйстіана зазначеного періоду заявила про себе лише 1930 року, коли за редакцією М. Гільова і В. Державина видано (Харків–Одеса) збірку країномовних оповідань німецького майстра слова. Вона містила передмову та чотири оповідання: “Маркіза фон О...”, “Заручини в Сан-Домінго”, “Землетрус у Чилі”, “Найда”, причому дві останні були іномовно інтерпретовані в Україні вперше. Автори перекладів подані у виданні під криптонімами, що було на той час доволі поширеним явищем. На жаль, прізвища їх не вдалося встановити. Проблема радше всього пов’язана з іменем самого Г. фон Кляйста, “ненадійного” з позицій радянської ідеології та національних переконань письменника.

Зіставне дослідження з попередніми перекладами (І. Франка, О. Пашука), для яких характерне вільніше поводження з оригіналом, наявність емоційно забарвленої та місцевої лексики, мова поданих у виданні оповідань наближена до сучасної літературної норми, автори демонструють широкі можливості українського слова, його здатність передати найрізноманітніші відтінки оригіналу. Особливу цінність становлять новели, перекладені вперше (“Землетрус у Чилі”, “Найда”).

У них відчувається глибоке проникнення в дух першотвору, тяжіння до вживання нейтральної, як і у Кляйста, лексики, прагнення відтворити оригінальний стиль автора – лаконічний і водночас складний.

Унікальність збірки в тому, що вона на сьогодні найповніша. На жаль, вона жодного разу не перевидавалася і залишається невідомою широкому колу читачів, оскільки зберігається в спеціальних відділах бібліотек, доступ до яких мають здебільшого науковці. Проголошення незалежності України 1991 року не було поворотним пунктом української перекладної кляйстіани. І досі впливовими залишаються російськомовні варіанти прозових творів письменника, які широко представлені в українському літературному просторі. Тому проблема вітчизняних перекладів доробку німецького майстра слова належить до особливо актуальних. Новим якісним етапом осягнення його спадщини в Україні є відтворення українською мовою у виконанні В. Кам'янця філософського есе “Про театр маріонеток”, яке розкриває концепцію мистецтва Г. фон Кляйста. Дисертант висловлює сподівання, що справа, розпочата в перші десятиліття ХХ століття, знайде своє продовження, і в Україні з'являться нові сучасні переклади творів німецького класика літератури.

У **Висновках** зазначено, що у результаті дослідження епістолярію Г. фон Кляйста, біографічних та культурно-історичних чинників творчості віднайдено основні філософсько-літературні напрями мистецького світу письменника (просвітницький раціоналізм, руссоїзм, кантівська філософія), які виконували формо- та стилетворчі функції, визначили естетику та поетику письменника.

Літературна рецепція Кляйста визначалася естетичними системами (романтизм, реалізм, модернізм, соцреалізм, постмодернізм) та світоглядними орієнтаціями реципієнтів відповідних епох. Визнання творчої спадщини німецького майстра слова розпочалося власне в епоху модернізму. Вирішальну роль тут відігравала філософсько-естетична основа художнього світу митця, яка перегукувалася з мистецькими та світоглядними пошуками неоромантизму та експресіонізму.

Першовідкривачем та популяризатором Кляйста, невідомого на той час в українському літературному просторі, стає І. Франко, критична рецепція якого в цій царині відзначається проникливістю та науковою новизною. Українська кляйстіана першої половини ХХ століття представлена в дослідженнях О. Пашука, М. Євшана, В. Заїкіна, О. Гриця, В. Державина, К. Забаріла. Літературознавці, відзначаючи унікальність спадщини Кляйста, особливо підкреслюють наявні в його творах патріотичний пафос, національні ідеї, а також проблеми, пов'язані зі становленням особистості, що стало важливим чинником звернення українських діячів до спадщини Кляйста в часи національної невизначеності України. Проте доля розвідок виявилась такою ж фатальною, як і доля об'єкта досліджень, – вони не перевидавались, а деякі (дослідження К. Забаріла) залишаються в рукописному варіанті.

Вивчення літературознавчої манери радянських учених дає підстави стверджувати, що рецепція

творчості Г. фон Кляйста, попри всі ідеологічні деформації її підвалин у колишньому СРСР, створювалася в російсько-українському інтелектуальному річищі традицій культурно-історичної школи, а не ідеалістичної естетики, на засадах якої виник художній світ німецького класика.

Першим серйозним представленням Г. фон Кляйста на теренах незалежної України є дослідження Д. Наливайка, яке висуває принципи об'єктивного потрактування спадщини неординарного майстра слова та окреслює шляхи її подальшого критичного освоєння. З появою перших україномовних перекладів творів Кляйста на початку ХХ століття складаються сприятливі умови для їх рецепції в українському культурному просторі. На сьогодні, одним з найкращих україномовних перекладів є версія новели “Маркіза фон О...”, здійснена І. Франком 1905 року. У Наддніпрянській Україні визначним явищем у процесі входження творчості Кляйста в духовний простір наших співвітчизників стало україномовне видання чотирьох новел Г. фон Кляйста 1930 року, зокрема “Маркіза фон О...”, “Землетрус у Чилі”, “Заручення в Сан-Домінго”, “Найда”. Унікальність представленої збірки в тому, що вона на сьогодні найповніша й найбільш досконала з позицій принципів адекватності. Її передрук у пізніші десятиліття міг би стати важливим джерелом ознайомлення українців з доробком видатного класика німецької літератури, а також серйозним показником вітчизняної перекладної кляйстіани. Натомість видання наявне лише в окремих бібліотеках і широкому загалу невідоме.

Таким чином, на сьогодні в Україні складаються умови для нової версії літературної рецепції постаті і творчості Г. фон Кляйста в контексті української культури. На часі – поява україномовних версій новелістики та драматургії німецького письменника, монографічних праць про творчість класика світової літератури.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ ДИСЕРТАЦІЇ ВИКЛАДЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

1. Мучка М. З. Художні особливості новелістичної творчості Г. фон Кляйста / М. Мучка // Наукові праці Кам'янець-Подільського державного університету. Філологічні науки: [зб. наук. праць / відп. ред. Ю. О. Маркітанов]. – Кам'янець-Подільський: Абетка - НОВА, 2007. – Вип.14, т. 1. – С. 221–231.

2. Мучка М. З. Літературно-критична спадщина Івана Франка: наукова експлікація німецького романтизму / М. Мучка // Вісник Прикарпатського університету. Філологія (літературознавство): [зб. наук. праць / ред. кол.: В. Г. Матвіїшин (гол. редколегії) та ін.]. – Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ ЦІТ, 2007.– Вип. XIII-XIV. – С. 24–29.

3. Мучка М. З. Творчість Г. фон Кляйста в українській критичній думці перших десятиліть ХХ століття / М. Мучка // Зб. наук. праць: Література. Фольклор. Проблеми поетики: [зб. наук. праць / ред. кол.: А. В. Козлов (відп. ред) та ін.]. – К.: Твім інтер, 2007. – Вип.28, ч. 1. – С. 546–557.

4. Мучка М. З. Клим Степанович Забарилло – дослідник німецького романтизму / М. Мучка // Волинь філологічна: текст і контекст. Польська, українська, білоруська та російська літератури в європейському контексті: [зб. наук. праць / упор. Л. К. Оляндер]. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волинського національного у-ту ім. Лесі Українки, 2008. – Вип.6: у 2 ч. – Ч. 2. – С. 103–111.

5. Мучка М. З. Світогляд та естетичні погляди Гайнріха фон Кляйста / М. Мучка // Актуальні проблеми слов'янської філології: [міжвуз. зб. наук. ст. / відп. ред. В. А. Зарва]. – Ніжин: ТОВ “Видавництво” Аспект–Поліграф”, 2008. – Вип. XVIII: Лінгвістика і літературознавство. – С. 440–

6. Мучка М. З. Творчість Гайнріха фон Кляйста у критичній рецепції Івана Франка / М. Мучка // *Studia methodologica*. – Випуск 29. – Тернопіль: Редакційно-видавничий відділ ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – С. 123–127.

Додаткові публікації:

1. Muschka M. Heinrich von Kleists Schaffen in den ukrainischen Übersetzungen und in der Kritik // www.kleist.org (2007).

АНОТАЦІЇ

Мучка М. З. Рецепція творчості Гайнріха фон Кляйста в літературному процесі України XIX – XX століть. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук за спеціальністю 10.01.05 – порівняльне літературознавство. – Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2010.

Дисертація присвячена рецепції творчості Г. фон Кляйста в Україні у XIX – XX століттях. На основі листів, теоретичних праць та творів простежено процес естетичного самоусвідомлення митця. Детально розглядаються історико-літературні інтерпретації спадщини Кляйста, здійснені українськими та російськими літературознавцями – І. Франком, О. Пашуком, М. Євшаном, О. Грицаєм, В. Заїкиним, В. Державіним, К. Забариллом, Р. Пилипчуком, О. Хоміцьким, Л. Рудницьким, Д. Наливайком, а також російськими – А. Луначарським, Р. Самаріним, Н. Берковським, О. Дейчем, М. Бентом, О. Карельським. Основні критерії і оцінки українських та російських учених співвідносяться з концептами німецької кляйстіани, а логіка літературної рецепції творчості Г. фон Кляйста представлена з урахуванням зміни й динаміки літературно-мистецьких напрямів від романтизму до модернізму. Введено в науковий обіг невідомі та маловідомі критичні дослідження творчої спадщини митця, архівні матеріали, а також переклади, які до цього часу з різних причин залишалися в тіні або не були опубліковані, тому не стали об'єктом належної уваги. Проаналізовано україномовні переклади творів німецького письменника, визначено їх художнє, пізнавальне та історичне значення в Україні.

Ключові слова: літературна рецепція, переклад, романтизм, літературні зв'язки, літературна критика, естетичні погляди.

Мучка М. З. Рецепция творчества Гайнриха фон Кляйста в литературном процессе Украины XIX – XX веков. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.01.05 – сравнительное литературоведение. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2010.

Диссертация посвящена рецепции творчества Г. фон Кляйста в Украине в XIX – XX веках. На основе писем, теоретических работ и произведений прослежен процесс эстетического самосознания художника. Подробно рассматриваются историко-литературные интерпретации наследия Кляйста, осуществленные украинскими и российскими литературоведами – И. Франко, А. Пашуком, М. Евшаном, А. Грицаем, В. Заикиным, В. Державиным, К. Забарило, Р. Пыльпчуком, А. Хомицким, Л. Рудныцким, Д. Наливайко, а также российскими – А. Луначарским, Р. Самариным, Н. Берковским, А. Дейчем, М. Бентом, А. Карельским. Основные критерии и оценки украинских и российских ученых соотносятся с концептами немецкой кляйстианы, а логика литературной рецепции творчества Г. Фон Кляйста представлена с учетом изменения и динамики литературно-художественных направлений от романтизма к модернизму. Введено в научный обиход неизвестные и малоизвестные критические исследования творческого наследия художника, архивные материалы, а также переводы, которые до этого времени по разным причинам оставались в тени или не были опубликованы, поэтому не стали объектом должного внимания. Проанализированы украиноязычные переводы произведений немецкого писателя, определено их художественное, познавательное и историческое значение в Украине.

Ключевые слова: литературная рецепция, перевод, романтизм, литературные связи,

літературна критика, естетическіе взгляды.

Muchka M.Z. The Reception of the Creative Work of Heinrich von Kleist in the Literary Process of Ukraine in the 19th-20th Centuries. – Manuscript.

A thesis for the Scholarly Degree of Candidate of Philology in Speciality 10.01.05 – Comparative Literary Studies. – Ternopil National Pedagogical University named after Volodymyr Hnatyuk. – Ternopil, 2010.

The thesis is devoted to the reception of the creative work of H. von Kleist in Ukraine in the 19th-20th centuries. The investigation of the epistolary works of H. von Kleist together with the research of bibliographical and cultural-historical factors gave a possibility to find out the main philosophical and literary directions of the writer's creative world (Enlightenment Rationalism, Russoism, Kant's philosophy) which determined aesthetics, poetics, style and forms of the author's creative works. The creative search of the writer has vividly been revealed in his style, the typical feature of which is the combination of transparency, laconism and the use of long subordinate constructions.

I. Franko was the discoverer and popularizer of Kleist as the German writer was unknown for the Ukrainian literary world. I. Franko's literary reception concerning Kleist was objective, profound and scientifically new. I. Franko's positive criticism favoured a full value reception of Kleist's literary legacy in Ukraine.

In the first half of the 20th century the works of Kleist were studied in Ukraine by O. Pashuk, M. Yevshan, V. Zayikin, O. Hrytsay, V. Derzhavin, K. Zabarylo. The scholars emphasize the unique character of his literary world, patriotic fervour and national ideas in his works as well as the problems connected with the personality formation. These ideas of Kleist became especially attractive for the Ukrainian writers and literary critics. But they became fatal for both literary critical works and the literary legacy of Kleist – they were not republished, some critical works (namely by K. Zabarylo) remain manuscripts.

The research of the critical manner of the soviet scholars gives the possibility to state that the literary reception of H. von Kleist's fiction works, despite all the ideological distortions, was done on the grounds of cultural-historical school but not on the grounds of idealistic aesthetics which was the basis of the writer's artistic world. The first serious presentation of H. von Kleist at the period of independent Ukraine was the research by D. Nalyvaiko. The appearance of the Ukrainian translations of Kleist's works at the beginning of the 20th century created favourable conditions for their reception in the Ukrainian cultural world. One of the best Ukrainian translations today is the version of the short story "Marquise von O..." by I. Franko (1905). Though having a few drawbacks, the version corresponds to the original regarding art spirit and principles. The rehash of the drama "The Broken Pitcher" made by I. Franko (under the name "the Broken Jug") became only a theatrical but not a literary phenomenon.

A notable phenomenon in the process of Kleist's fictional works reception was the issue of his four short stories in 1930, namely "Marquise von O...", "Earthquake in Chilli", "The Engagement in San-Domingo", "The Founding". The unique feature of this collection of short stories lies in the fact that for today it is the biggest and the most adequate as to the translation. Unfortunately this edition is available only in a few libraries and is not widely-known.

Thus, today Ukraine has favourable conditions for the new version of literary reception of H. von Kleist's creative works in the context of Ukrainian culture. It is high time for short stories and plays by the German writer to be translated into Ukrainian and for the monographic works about his creative activity to appear.

Key words: literary reception, translation, Romanticism, literary relations, literary criticism, aesthetic views.

Підписано до друку 02.08.2010 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура "Times New Roman".
Вид. арк. 0,9. Зам. № 74. Тираж 100 прим. Друк на різнографі.
Видавництво Прикарпатського національного університету
імені Василя Стефаника
76025, м. Івано-Франківськ, вул. С. Бандери, 1, тел.: 71-56-22
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №2718 від 12.12.2006.